

DENYS PRINGLE, *PILGRIMAGE TO JERUSALEM
AND THE HOLY LAND, 1187–1291*, CRUSADE TEXTS IN
TRANSLATION, VOL. 23, FARNHAM, ASHGATE 2012, SS. 463

Nakładem wydawnictwa Ashgate ukazał się 23. tom serii wydawniczej *Crusade Texts in Translations*. Publikacja zatytułowana *Pilgrimage to Jerusalem and the Holy Land, 1187–1291* została przygotowana przez profesora Denysa Pringle'a z Uniwersytetu w Cardiff. W obszernej, liczącej ponad 460 stron, publikacji zostały zebrane teksty związane z szeroko rozumianą problematyką pielgrzymowania w okresie między zajęciem Jerozolimy przez Saladyna a wyparciem krzyżowców z Ziemi Świętej. Decyzja o wydaniu w serii obejmującej źródła dotyczące ruchu krucjatowego wyboru tekstów ilustrujących ruch pątniczy uzasadniona została między innymi tym, że granica między krzyżowcem a pielgrzymem była w analizowanym okresie dość płynna. Wielu spośród łacińskich chrześcijan przybywających do Outremer było jednocześnie pobożnymi pątnikami i wojownikami biorącymi udział w świętej wojnie.

W kilkunastostronicowym *Wprowadzeniu* Autor przedstawił zarys dziejów ruchu pątniczego w Ziemi Świętej na tle gwałtownych przemian politycznych zachodzących w Palestynie i Syrii w XIII stuleciu. Zaproponowany podział na podokresy, których datami granicznymi są przełomowe dla warunków pielgrzymowania wydarzenia z roku 1229 (czyli przekazanie przez sułtana Al-Kamila Jerozolimy i części miejsc świętych poza nią w ręce Łacinników) oraz z roku 1244 (czyli złupienie Jerozolimy przez Chorezmijczyków), jest w pełni uzasadniony. Osobne fragmenty *Wprowadzenia* poświęcono omówieniu motywacji, które skłaniały trzynastowiecznych pątników do odwiedzania Ziemi Świętej oraz przedstawieniu zabytków archeologicznych związanych z ówczesnym ruchem pątniczym.

Zasadniczą część tomu stanowią tłumaczenia siedemnastu różnych tekstów poświęconych pielgrzymowaniu na terenach Palestyny i Syrii w omawianym okresie. Większość z nich powstała w łacińskim kręgu kulturowym, jedynie dwa związane są z greckim kręgiem cywilizacyjnym. W publikacji znajdziemy więc kolejno: *Itinerarium Terrae Sanctae (Journey in the Holy Land)* Wilbranda z Oldenburga, *Liber Peregrinationis (Pilgrimage)* Thietmara, fragmenty *Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier (Chronicle)*, anonimowe *Les sains pelerinages que l'en doit requerre en la terre sainte (The Holy Pilgrimages)*, dwie redakcje anonimowego tekstu *Si qius de Ioppe in Ierusalem*, anonimowe *Tota Terra quam Soldanus detinet (All the Land that the Sulran Retains)*, fragment *Vita S. Ludovici francorum regis (The Pilgrimage of Louis IX from Acre to Nazareth)* Godfryda z Beaulieu, anonimowy grecki tekst *Μερκὴ Διήγησις ἐκ τῶν ἁγίων τόπων τῆς Ἱερουσαλήμ (A Partial Account of the Holy Places of Jerusalem)*, fragment z dzieła Mateusza Parisa *Chronica Majora*

(*Itinerary from London to Jerusalem*), anonimowe *Les Chemins et les Pelerinages de la Terre Sainte (The Ways and Pilgrimages to the Holy Land)*, anonimowe *Pelerinages et Pardons de Acre (Pilgrimages and Pardons of Acre)*, *Itinerarium in Terram Sanctam (Journey to the Holy Land)* Maurycego z Bergen, Burcharda z Mount Sion *Descriptio Terrae Sanctae (Description of the Holy Land)*, Filipa z Savony *Descriptio Terrae Sanctae (Description of the Holy Land)*, Ricolda z Monte Croce *Liber peregrinationis (Pilgrimage)*, anonimowe *Hec sunt Peregrinationes et Loca Terrae Sanctae (These are the Pilgrimages and Holy Places of the Holy Land)* oraz anonimowe *De Locis Hierosolymitanis (The Places in Jerusalem)*.

Teksty zostały ułożone w porządku odpowiadającym prawdopodobnej kolejności ich powstania, co należy uznać za decyzję w pełni uzasadnioną. Towarzyszą im omówienia, w których Wydawca przedstawił ich autorów oraz podał między innymi informacje o zachowanych kopiach rękopiśmiennych i wcześniejszych wydaniach.

Ważną częścią publikacji są mapy, na których przedstawiono między innymi trasy wędrówek poszczególnych pątników oraz dość dokładne plany Jerozolimy i Akki oraz kościoła Grobu Bożego w Jerozolimie, na których zaznaczone zostały miejsca i obiekty opisywane w zebranych w tomie tekstach. Cennym uzupełnieniem jest również wyodrębnione zestawienie wydanych drukiem sprawozdań pielgrzymów oraz geograficznych opisów Ziemi Świętej, które powstały w latach 1187–1291. Sporządzona przez Autora lista obejmuje blisko pięćdziesiąt tekstów wraz z informacjami o miejscach ich publikacji. Około trzydziestu pozycji liczy też wykaz map Ziemi Świętej i planów Jerozolimy i Akki stworzonych w okresie od ok. 1175 do ok. 1320 roku. W przypadku map podane zostały nie tylko adresy bibliograficzne ich publikacji, ale także informacje o miejscu przechowywania rękopiśmiennych oryginałów. W tomie znalazła się także bardzo obszerna bibliografia obejmująca zarówno wydawnictwa źródłowe, jak i opracowania. Zestawione w niej publikacje dotyczą dziejów pielgrzymowania w Syrii i Palestynie w okresie od antyku aż po późne średniowiecze. Dzieło wieńczy obszerny indeks zawierający hasła osobowe, geograficzne i rzeczowe.

Dokonane przez Pringle'a zestawienie tekstów, których przekłady zostały umieszczone w omawianej publikacji, obejmuje tylko część znanego obecnie materiału źródłowego. Z tego też względu z całą pewnością można by dyskutować na trafność i zasadność wyboru. Tym bardziej że Autor nie zdecydował się na sięgnięcie po żadne ze źródeł dotąd niepublikowanych. Podkreślić jednak trzeba, że zebrane teksty reprezentują trzy najbardziej charakterystyczne kategorie średniowiecznych tekstów związanych z pielgrzymowaniem do Ziemi Świętej. Znajdują się wśród nich bowiem zarówno tak zwane przewodniki dla pielgrzymów, to jest lakoniczne zestawienia miejsc godnych odwiedzenia, zazwyczaj ułożone w kolejności odpowiadającej możliwym trasom peregrynacji, jak i relacje pątników z odbytych przez nich wędrówek. Trzecią kategorią tekstów są geograficzne opisy Ziemi Świętej. Dlatego też należy stwierdzić, że zebrane w omawianym tomie teksty stanowią znakomite wprowadzenie do studiów nad dziejami ruchu pątniczego w Ziemi Świętej w XIII stuleciu. Znalazły w nich odzwierciedlenie niemal wszystkie istotne aspekty tej praktyki religijnej.

Podobnie można by zarzucić niekompletność części informacji bibliograficznych (na przykład w wyodrębnionym zestawieniu wydanych relacji pielgrzymich pominięto między innymi informację o edycji dzieła Wilbranda z Oldenburga opracowanej przez J.C.M. Laurenta, z której powszechnie korzysta się do dziś, i o której Wydawca pisał w innych miejscach). Zastrzeżenia te nie umniejszają jednak w sposób zasadniczy wartości publikacji, która wpisuje się w całość serii wydawniczej obejmującej tłumaczenia najważniejszych tekstów dotyczących dziejów ruchu krucjatowego. Za myśl opublikowania w jednym tomie tłumaczeń na język angielski kilkunastu ważnych tekstów źródłowych należy uznać za ze wszelkich miar potrzebny i uzasadniony. Tym bardziej że większość z wybranych tekstów nie była dotąd tłumaczona na języki nowożytnie. Omawiane wydawnictwo pozwala nie tylko bezpośrednio poznać źródła mające kluczowe znaczenie dla badań nad pątnictwem, ale również, za sprawą między innymi obszernej bibliografii, stanowi znakomite wprowadzenie do dalszych, pogłębionych studiów. Wydanie przekładów źródeł pielgrzymkowych dotyczących XIII stulecia jest również o tyle cenne, że stanowi uzupełnienie dostępnych w języku angielskim tłumaczeń tekstów pielgrzymkowych z okresu od późnego antyku aż po rok 1185, które zostały opublikowane przez Johna Wilkinsona, o czym Pringle wspomniał we *Wstępie* do omawianego tomu.

Wojciech Mruk